

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 2

ZATERDAG 14 JANUARI 1933

HET EILAND GOEREE EN OVERFLAKKEE. HET RAADHUIS VAN OOLTGENSPLAAT (1616)

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT	INHOUD
DE MAATSCHAPPIJ IN EEN MIDDELEEUWSCHE TOSCAANSCHER STAD, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (2)	BLZ. 16
HET EILAND GOEREE EN OVERFLAKKEE (IV. SLOT), (GEILL.), DOOR L. SPRUIT	BLZ. 15, 18—20
FRAAI BLOEIENDE VETPLANTEN. (MESEMBRIANTHEMUM BLANDUM), (GEILL.), DOOR L. S.	BLZ. 20—21
VAN BRUIDS-KRONEN EN KROON-BRUIDEN, (GEILL.), DOOR D. J. VAN DER VEN	BLZ. 21—23
IN JANUARI BUITEN, DOOR R. VAN EECHE	BLZ. 23—25
VORALBERG MET HET MONTAFONER TAL, (GEILL.), DOOR HENRIETTE BARBE	BLZ. 24—26, 17
SABELANTILOPEN, ZEBRA'S EN BLAUWE WILDEBEESTEN LESSCHEN HUN DORST, (ILL.)	BLZ. 26

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74-76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventueele terugzending.
Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

De maatschappij in een middeleeuwsche Toscaansche stad

2) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

DE toenemende welvaart in Siena werkte gunstig op de inrichting der woningen en hoe meer men de XIVe eeuw naderde, des te kostbaarder waren de meubelen, des te meer werd er gelet op comfort. Langzamerhand geraakten in zwang groote, lage bedden — in de huizen der gegoeden van verguld hout — matrassen van wol, kussens van veeren en paardehaar, spiegels van staal, ingelegde meubelen, fijn ondergoed, uit Vlaanderen ingevoerd, vazen van goud en zilver, koffers, beschilderd door de beroemdste kunstenaars, heiligenprenten in ivooren en verguld zilveren lijsten.

De rijkdom was den eersten tijd niet zoozeer kenbaar aan de meubelen, als wel aan de kleeding, toomen voor paarden en muilezels, en aan den overvloed van spijzen.

Kostbare gewaden en kleedsteden, gouden en zilveren vaatwerk, vormden een belangrijk deel van het vermogen, hetwelk des te meer werd op prijs gesteld, omdat men het in geval van nood gemakkelijk kon verbergen of medenemen. In de nalatenschap van een der Toscaansche graven Guidi in 1239 waren vele ringen met saffieren, smaragden en topazen, cameeën, kostbaar vaatwerk van verguld zilver, „fiasci“, die op leeuwen rustten, zilveren bekkens om de handen in te wasschen na het middagmaal, versierd met visschen en dieren.

De mode was even despotisch als tegenwoordig en veranderde vaak.

Tot de kenmerken van aanzienlijke geslachten behoorden de afzonderlijke familiemodes, die vooral tot uiting kwamen in de kleuren en de snit der kleeding. Ieder aanzienlijk geslacht had omtrent kleeding zijn eigen smaak, zoodat men reeds van verre kon onderscheiden, tot welke familie iemand behoorde. In Polen zegt men: „Men kent den heer aan zijn laarzen“. In het Italië der middeleeuwen waren de kousen een geliefd kenteeken van de verschillende geslachten. Sommigen droegen bij voorbeeld aan het rechterbeen een roode kous, aan het linker been een kous die voor de helft blauw was, anderen hadden het linkerbeen bekleed met zwarte en witte ruiten, het rechter rood en blauw geringsd.

Een groote weelde herschte er bij het optuigen van lastdieren en rijpaarden. Groote, ja zelfs kleine afstanden kon men meestal wegens den slechten staat der wegen alleen te paard afleggen en tot in den tijd van Lorenzo di Medici bestond er nog geen rijweg over de Apenijnen tusschen Pistoja en Bologna, zoodat de pausen hun tochten veelal te paard moesten maken.

Ondanks het geringe aantal wagens en voertuigen waren de wegen, die de groote handelscentra verbonden, zooals de verbindingen tusschen Siena en Pisa, Rome en Florence, zeer druk, omdat voor het vervoeren van goederen op lastdieren geheele karavanen van muilezels, ezels en paarden noodig waren en natuurlijk ook een groot aantal dienstknachten. In Siena, in Pisa en in Florence bevonden zich bij de huizen van aanzienlijke kooplieden of handelscompagnieën heele buurten van stallen, pakhuizen en schuren, door muren omringd, waar de goederen werden opgeslagen en vanwaar de karavanen vertrokken. In deze gebouwen, evenals in het groot aantal huizen, dat nog van hout was opgetrokken, schuilde een groot gevaar voor brand, die dan ook zeer dikwijls uitbrak en geheele straten, geheele stadswijken verwoestte. Aan het einde der XIIIe en in het begin der XIVe eeuw werd Siena vier keer door brand geteisterd: in de jaren 1260, 1274, 1302 en 1320 en dit waren vreeselijke branden, waarvan één meer dan drie honderd huizen in de asch legde.

Weliswaar was er een brandwacht georganiseerd, doch water was niet in voldoende hoeveelheid te bekomen. Timmerlieden en metselaars met hun gezellen, alsook voerlieden en waterdragers, moesten voor den podestà den eed afleggen, dat zij ingeval van brand te hulp zouden komen. Iedere week zond de podestà inspecteurs door de stad, die moesten nagaan of er in huizen of werkplaatsen geen brandbare stoffen waren opgehoopt en de politie-spionnen, die destijds in iedere stad een groote rol speelden, hadden zoodoende hun handen vol.

De herbergen langs de groote handelswegen waren talrijk en stellig hadden Siena zoowel als Pisa en Florence in de XIIIe en XIVe eeuw hun eigen logementen in de steden, waarmede zij in nauwe handelsrelatie stonden. De Toscaan vond niet slechts te Venetië of te Rome, maar zelfs in het verre Brugge, in Vlaanderen, een huis waar hij zijn bekenden ontmoette, waar men hem vriendelijk ontving, goeden raad verschaft en waar hij zich thuis voelde.

Door de geregelde handelsbetrekkingen, de verre pelgrimstochten, de veelvuldige bezoeken van keizerlijke beambten en lasthebbers van allerlei aard, was het land der Toscaansche steden niet zoo geïsoleerd, als wij tegenwoordig wel zouden meenen. Siena lag aan een cosmopolitischen verkeersweg welke Rome verbond met Duitschland, met Frankrijk, met het Noorden, en aan haar poorten moest een ieder aankloppen, die op weg was naar het pauselijk hof, Napels of Sicilië.

In tegenstelling met dien levenwekkenden stroom van internationale belangen welke den geest verruimde, vooral bij den koopmansstand, stonden de plaatselijke verhoudingen, in het bijzonder tusschen burens onderling. Daar heerschte louter kleinsteedsheid, afgunst en nijd. De opeenhooping van veel menschen binnen enge muren, kleine woonruimten, smalle straten, bevorderde het kwaadspreken, de verbittering, het ontstaan van politieke partijgeschappen, die eigenlijk alleen gegrond waren op persoonlijke grieven en antipathieën. St. Bernardus, wiens preeken een voortreffelijk beeld geven van de Italiaansche maatschappij, legde vaak den vinger op deze wonden, onderzocht de oorzaken en verdeelde ze in categorieën, met al de nauwgezetheid van een in scholastieke dialectiek geoefenden geest en deed de middelen aan de hand, hoe te strijden tegen de vergripen della mala lingua en tegen het bezoedelen van andermans eer.

Evenals in de kleeding werd de weelde ook ten toon gespreid bij de maaltijden, banketten, die bij iedere gelegenheid werden aangericht: bij doop, bruiloft, begrafenissen. Gewoonlijk werd er tweemaal 's daags gegeten, des morgens en om vier uur 's namiddags. Tarwebrood was het voornaamste volksvoedsel en Siena was in tegenstelling met Florence niet beroemd om haar gebak. De gegoede klassen aten aan het middagmaal evenals thans: soep, ossenvleesch, varkensvleesch, gevogelte; de armeren aten veel boonen, boekweitgort, ook kastanjes vormden een aanzienlijk bestanddeel van de voeding.

Men at met lepels, vorken kwamen eerst later, in de XIVe eeuw, in gebruik. Een „menu“ van burgerhuisgezinnen in het jaar 1388 luidt als volgt: Vóór het middagmaal dronken men veel witten en rooden wijn en at men suikergebak. Als eerste gerecht bracht men op tafel een kapoen of een stuk vleesch, waarbij amandelen, suikerwerk en andere heerlijkheden als toespis dienden. Het gebrad was overeenkomstig het jaargetijde: hoentjes, fazanten, patrijzen, hazen,

reeën. Na de handen te hebben gewasschen, stond men van tafel op, ging echter voort met allerlei wijnen te drinken en suikergebak en vruchten te eten.

Bij de spijzen werden veel specerijen gebruikt: gember, saffraan, kruidnagelen, mosterd, muskaatnoot, peper, maar vooral knoflook was in zwang. Een der Italiaansche culinaire schrijvers verhaalt, hoe madonna Laura, de schoone vriendin van Petrarca, gewis naar knoflook riekte en de ongelukkige Francesca di Rimini verspreidde een uienlucht.

De wijnhuizen, speelden een belangrijke rol in het stadsleven en vervingen de tegenwoordige koffiehuisen. De mannen kwamen daar bijeen, om te praten over zaken en om in het geheim complotten te smeden, want het was verboden openlijk critiek te oefenen op de besluiten der regeering.

Op de kannen moest de prijs van den wijn geschreven staan; fijnproevers, die verstand hadden van goede soorten, waren er te over, maar zij die ook van minderen wijn geen druppel op den bodem van den kroes lieten, waren nochtans in de meerderheid.

In de taveernen traden op de zwerfende speelliedentroubadours, die in de XIIe en XIIIe eeuw met den Latijnschen naam inventores cancionum betiteld werden, want zij waren niet alleen muzikanten, doch ook componisten. Hun muziekinstrumenten waren harp, viola, lier of cither. Nog grooter vermaak dan de troubadours werd het publiek en den magnaten bereid door de jongleurs, jocularotes, arme drommels, een soort middeleeuwsche clowns, die door allerlei kunstjes het publiek opvrolijkten. Zij werden beschouwd als het uitvaagsel der maatschappij, maar zij wekten den lachlust op en deze en gene ridder vermaakte zich, wanneer zoo'n zwerfende potsenmaker zich voor geld liet afranselen. Evenals de clowns van heden waren zij buikspreekers en koorddansers en imiteerden vogelgezang. Een zekere graaf Guido Guerra vermaakte zich kostelijk door een jongleur te bevelen, naakt over het dak te wandelen, opdat hij een „kwaden nacht" zou hebben, en een anderen, die het ongeluk had Maldecorpo te heeten, dwong hij zoo lang bij een vuur te staan, dat de arme drommel huizenhoog schreeuwde van de pijn. Zoo deden de middeleeuwsche ridders als zij goed geluimd waren.

Zowel in Siena als in andere steden van Italië mengde de regeering zich in alle zaken. De vrijmaking van het individu uit den invloed der maatschappelijke organisatie in de Middeleeuwen geschiedde zeer langzaam; in plaats van het feudalisme tiranniseerde het stadsbestuur de bevolking. Met groote moeite, na eeuwenlangen strijd, wierp de mensch de ketenen af waarmede men hem had behangen . . . om hem gelukkig te maken.

Ieder burger was tot zijn vijf en veertigste jaar verplicht voor eigen rekening handel te drijven, een ambacht uit te oefenen in de stad of in de omgeving, of werkzaam te zijn als landbouwer in de Maremmen, in Valdichiana of in Valdorcina. Wie een dergelijke bezigheid niet had, kon geen openbaar ambt bekleeden, een uitzondering werd slechts gemaakt voor ridders, geneesheeren, notarissen, studenten en geestelijken.

De controle van het stadsbestuur achtervolgde den mensch van de wieg tot het graf en mengde zich in zijn intiemste aangelegenheden. De klok van het raadhuis regelde het leven. Des morgens, vóór het kleppen van de Manghia, was het niemand geoorloofd de straat op te gaan, des avonds na dienzelfden klokkentoon werden de poorten gesloten. Het stedelijk statuut gaf voorschriften aangaande de kleuren der kleding en de kwaliteit der stoffen waarvan zij vervaardigd werden, regelde de uitgaven der burgers, bepaalde het aantal gerechten bij bruiloften en banketten, stond zelfs niet toe aan de verloofde meer ringen te schenken, dan de vroede vaders hadden vastgesteld. Onderlinge afgunst en nijd zorgden er voor, dat aan deze voorschriften de hand werd gehouden.

Deze overdreven bemoeizucht had ook haar goede zijde; de regeering achtte het haar voornaamste taak te zorgen, dat de bevolking in haar behoeften kon voorzien en de levensmiddelen tegen lagen prijs verkrijgbaar waren.

Er werden lijsten gemaakt van het vee bij de boeren, de ossen, als slachtvee bestemd, werden gemerkt door het rechteroor te korten, — er bestond een uitvoerverbod van huisdieren en een controle op de kwaliteit van het vleesch. Aangezien er nog geen openbare slachtplaatsen waren, werd iedere slager verplicht in zijn winkel naast het vleesch, dat hij verkocht, ook den kop van het geslachte dier ten toon te

stellen, opdat elkeen zich bij den eersten oogopslag kon overtuigen, dat het vleesch frisch was.

De visschen, die op de markt gebracht waren en in den loop van den dag niet waren verkocht, werden door de stadsdienaren voor de oogen der verkoopers op den grond geworpen en het mindere volk mocht ze zonder betalen meenemen.

De voornaamste zorg van de regeering was voor de stad een voldoende hoeveelheid meel te verzekeren. De republiek vulde vóór den winter haar voorraadschuren, regelde de prijzen en verkocht graan aan de armen, wat een belangrijk politiek middel was om zich van den aanhang van het volk te verzekeren. —

Gevoelens van mededoogen, van menselijkheid, waren zeer weinig ontwikkeld in de middeleeuwsche maatschappij; men was afgestompt, zelfs voor het vreeselijkste lijden. De kerk heeft het hare daartoe bijgedragen met de beschrijving der hellepijnen en de rechtspraak der menschen zorgde er voor, dat men hier op aarde reeds een voorproefje kreeg van hetgeen in de hel te wachten stond.

Uit de straffen op misdrijven en overtredingen gesteld bleek de middeleeuwsche barbaarsheid maar al te duidelijk. Van de lichamelijke straffen was de doodstraf, die voltrokken werd door ophangen of onthoofden, nog de meest humane, want zij maakte althans een eind aan het lijden. Veel wreeder was het afhakken van één voet of van beide voeten, het uitsteken van één of beide oogen, het uitrukken van de tong, het afhakken van den neus, het brandmerken van het lichaam met gloeiend ijzer, het aanwenden van allerlei martelingen of het binden van den veroordeelde aan een hollend paard.

De executies geschieden op het plein voor het Palazzo publico, daar hingen de lijken aan de galg, dikwijls geruimen tijd, daar hieuw de scherprechter het hoofd van den romp en vertoonde dit aan het volk. En eerst tengevolge van de klachten der Signoren en het volk, dat in de nabijheid woonde, besloot het Consiglio generale in het jaar 1359 de plaatsen der terechtstellingen te veranderen en buiten de poorten een terrein hiervoor aan te wijzen. Te Florence werden dikwijls de lijken der gehangenen aan de tralies der vensters van het stadhuis bevestigd om als afschrikwekkend voorbeeld en tot aas der wilde vogels te dienen.

Lasteraars werden onder roedeslagen door de stad geleid en vervolgens op de binnenplaats van het raadhuis in ketenen geklonken.

Nog in het jaar 1464 werd Giovanni da Vienna te Bologna veroordeeld om van 5 November tot 6 Januari in een kooi voor het Palazzo Publico te hangen. Toen men hem verlostte, waren zijn voeten afgevroren en was hij buiten staat te loopen. Geestelijken, die zich aan diefstal of moord hadden schuldig gemaakt, werden vastgeklonken aan den muur van het aartsbisschoppelijk paleis en men gaf hen slechts zooveel brood en water, dat zij de kwellingen konden doorstaan.

(Wordt vervolgd)

Vorarlberg met het Montafoner Tal

(Slot van bladz. 26)

VAN Schruns uit kan men verrukkelijke uitstapjes maken. Daar zijn ten eerste de talloze wandelingen in het heerlijke dal of even de bergen op, waar men dwalen kan in dichte dennen- en beukenwouden, maar er zijn ook de groote tochten, die men naar de eeuwige sneeuw kan maken. Van Schruns uit bestijgt men den 2271 M. hoogen Bilkengrat, den 2345 M. hoogen Drusentor, den Sulzfluh (2820 M.), de Madrisaspitze en de Zimbaspitze. Ook is de Scesaplana van Schruns uit te bestijgen en nog vele zeer andere hooge toppen van de Silvretta-groep. Wie niet tegen klimmen bestand is, kan een prachtige tocht maken over den pas van den Arlberg, die beneden door een tunnel van 10 216 M. lengte doorboord is en de grens vormt tusschen Vorarlberg en Tirol. Het is een kaal, maar prachtig landschap, dat zich daar uitstrekt. Als hadden de reuzen er een slag geleverd, zoo woest zijn de ruige plateaux, waarop de zware steenen kris-kras door elkander liggen en de rotsige steilten, waarvan de pieken als naalden in den blauwen hemel priemen, zijn slechts toegankelijk voor adelaars en gemzen. Te midden van die verlatenheid ligt aan den weg het Hospiz St. Christoph¹⁾, verderop de indrukwekkende Flexenstrasse met het dorpje Zürs. En nog verder is het Tirol, maar over die streek willen wij deze keer niet schrijven.

1) Zie een afbeelding van dit Hospiz in den winter in het nr. van 7 dezer.

BIJ DE REDOUTE TE OOLTGENSPLAAT

HET EILAND GOEREE EN OVERFLAKKEE

DOOR L. SPRUIT

IV. (Slot)

EN nu gaan we naar Stad, d.i. Stad aan 't Haringvliet. Men stelle zich echter niet teveel van deze „stad” voor. 't Is niet meer dan een klein dorp. In 1359 was het nog een gors, die „die Stat” heette; 't is eerst in 1527 bedijkt. Met een stad heeft het dus niets uit te staan en wallen, poorten of andere stadsprivilegiën zal men er vergeefs zoeken. Landbouw is hier het voornaamste middel van bestaan; al heeft Stad dan ook een haventje, dit is meer bestemd voor beurtschepen dan voor een vissersvloot. Aan 't einde van den dijk stond vroeger het Hooge Huis, een lang, smal gebouwtje van 1678. Of het er nog is, weet ik niet. En verder is hier niets bijzonders te vinden; Stad is een klein, stil dorp en het eenige mooie is wel het uitzicht over het Haringvliet en, landwaarts, over de wijde polders. ☼ Den Bommel behoort met Ooltgensplaat tot de ambachtsheerlijkheid Adolfsland. Aangenomen wordt, dat die naam oorspronkelijk luidde Odulphusland, naar Odulphus, kannunnik te Utrecht, aan wiens nagedachtenis oudtijds de kerk te Ooltgensplaat was gewijd. Den Bommel is eerst in 1526 bedijkt; heelemaal niet vroeg dus, in dit land van Middeleeuwsche polders en stichtingen! ☼ Vroeger bestond Den Bommel van zalm- en steurvisserij. Maar dat is al weer lang geleden. Nu is het een landbouwdoorp, zooals de meeste vroegere visschersplaatsjes, Natuurlijk is hier vroeger meekrap verbouwd; de voormalige meestoof „de Koningsstoof” van 1731 is tegenwoordig een boerderij; de meeste andere meestoven op 't eiland zijn afgebroken. De kerk is hier nooit een Katholieke kerk geweest, maar in 1647 door de Ned. Herv. Gem. gebouwd. Veel bijzonders is er niet te vinden in Den Bommel. In het haventje liggen wat schepen te mijmeren en dan is er weer het prachtige uitzicht op polderland en buitenwater, dat ons het vervelende van het kleine dorp doet vergeten. ☼ Véél en véél belangwekkender is Ooltgensplaat.

Dat welvarende dorp — het grootste gedeelte van den omringenden grond is zware klei — ligt op de uiterste punt van het eiland en juist door die ligging, in zekeren zin op een strategisch punt, heeft het ruimschoots z'n aandeel gehad in de diverse onrusten die het eiland heeft gekend; en dan heeft het als eerste het „fransche juk afgeschud”. Van De Plaat begon, op 't eiland althans, de victorie. En dan is het dorp als vesting vroeger en nu van belang geweest; in April 1915 kwam onze Koningin de forten inspecteeren, waar toen een vrij aanzienlijke troepenmacht lag. ☼ De naamsafleiding van Ooltgensplaat is wel grappig. Volgens de legende is een zekere schipper Ooltke of Oeltke met zijn vaartuig op een plaat terechtgekomen en heeft die plaat zijn naam gegeven. Dat verhaal wordt bevestigd door het oude wapen waarop wij den schipper voor zijn boot zien staan; in het nieuwe wapen zeilt het scheepje voor een zandplaat weg, met Ooltke erin, zoodat de figuur van dezen legendarischen stichter minder uitkomt. ☼ „De Plaat” ligt bijna onmiddellijk aan Volkerak, Haringvliet en Krammer, aan drie zijden aan het water dus, wat maakt, dat het er bijna altijd waait, dat er oudtijds ontzettende overstromingen zijn geweest, maar cok, dat we bij ruw weer van den „Steigerdiek” af de mooiste riviergezichten kunnen bewonderen. Trouwens, ook bij andere weersgesteldheden is het uitzicht de moeite waard. Het is alles zoo heerlijk ruim en wijd en de steeds wisselende wolkenluchten maken, dat al dat water, waar alleen in de verte somtijds wazig de andere oever te zien is, nooit eentonig wordt. Iederen dag strijkt er weer een ander licht over de golven. Die overzij kunnen we nog het vaakst zien aan het Volkerak, waar we Dinteloord kunnen zien liggen van De Plaat uit. Bij zeer heldere lucht zijn Willemstad, Numansdorp en Tien Gemeten zichtbaar. — De Krammer en het Haringvliet zijn verrukkelijk, zij 't ook lastig, zeilwater. Niets is mooier en Hollandscher

dan zoo'n tocht over de breede stroomen, waar al heel gauw bij wat wind venijnige schuimkopjes op de golven komen en waar de zeehonden met hun glimmende zwarte kopjes telkens even opduiken, voor het ongeoeffende oog soms nauwelijks zichtbaar. En dan die zandplaten vol vogels! Nu misschien velen deze jaren hun vakantie in Holland zullen passeeren, lijkt zoo'n tocht per boot over Zuid-Hollandsche en/of Zeeuwsche stroomen me een heerlijke manier om de zomervacantie door te brengen. Maar . . . vakmensen aan boord, want het water hier is verraderlijk! ☼ Trouwens, ook per tramboot valt er veel moois te zien. Van Numansdorp langs Ooltgensplaat en de „zuidkust" van Flakkee naar Zijpe (Zee-land) of van Middelharnis naar Hellevoetsluis langs den noordkant van het eiland, ziedaar twee tochten die zeer zeker de moeite waard zijn bij iedere weersgesteldheid, behalve dan misschien mist of motregen, al zal de ware enthousiast dan toch misschien wel ongedachte schoonheden in ons landschap ontdekken! ☼ Een speciaal Plaatsch genoeg is het Grootte Gat. Bij de geweldige dijkbreuk van 1682 zijn twee groote plassen of meren gevormd in den polder het Oudeland, die bijzonder rijk zijn aan zoetwatervis. Deze beide visch- en jachtwateren, „het Grootte Gat" en „de Weel" hebben menigen liefhebber van deze sport ongekend genot verschaft. ☼ En nu het dorp zelf. De kerk is tusschen 1527 en 1553 gebouwd en herhaaldelijk door overstromingen geteisterd. Want dat bracht de „nattige" ligging van het dorp natuurlijk mede. Binnen vinden we een buitengewoon mooien preekstoel en hek of omtuining daaronder, van gebeeldhouwd eikenhout. Zoo'n hek heet op Flakkee „tuun", zooals in het oud-Hollandsch ook voorkwam; denken wij b.v. aan den leeuw in den Hollandschen tuin (Duitsch Zaun), d.i. ontuining, omheining. Maar laten wij over het Flakkeesch nu niet verder uitweiden en terugkomen op de kerk. De toren heeft natuurlijk weer een en ander te verduren gehad. De Franschen pasten ook hier het bekende systeem toe, en zoo verscheen op het platte dak de veldtelegraaf. In 1818 is toen een heele nieuwe toren gebouwd, die echter in 1893 alweer vervangen moest worden. Jammer genoeg is deze nieuwe toren veel minder mooi dan de vorige. Het portaal is van 1635. Typisch is het, dat vóór de stichting van deze kerk al een andere kerk heeft bestaan, waarvan in 1521 nog melding wordt gemaakt. Waar dan de oude kerk gebleven is, weet ik niet. ☼ De tweede trots van het dorp is het Raadhuis, dat zoo mooi over het haventje uitziet. Het is een juweeltje van Hollandsche Renaissancebouwkunst en schijnt af-

komstig te zijn van den bouwmeester die ook de gemeentehuizen van de Klundert en Bolsward bouwde. Dit Raadhuis is van 1616 en helaas in 1839 „opgeknapt", waaraan wij de leelijke ramen danken. Er is sprake geweest van restauratie in den oorspronkelijken stijl, waarna het gebouw tot museum zou worden ingericht en de gemeente door een groote gift in de gelegenheid zou worden gesteld, een nieuw gemeentehuis te bouwen, doch deze plannen zijn helaas afgesprongen. De topgevel is prachtig met de kleur van oude baksteen en verweerde natuurstenen ornamenten. Onder het Raadhuis was vroeger de Waag. ☼ Dat er niet méér oude gebouwen zijn, zal wel voor een deel te wijten zijn aan de groote overstromingen, die meer dan ergens anders hier hebben gewoed. In 1682 b.v. werd de geheele school benevens het huis van den onderwijzer en eenige andere woningen, aan den Kerkring gelegen, door het water vernield! Dat tenslotte het mooie Raadhuis bewaard is gebleven, zal zeker ook komen door de iets hoogere ligging; het haventje is menigmaal overstroomd en dan kwamen bij de huizen rondom de vloedplanken voor den dag! ☼ Door het steeds verzanden en aanslibben van de reede van De Plaat

BIJ DE NED. HERVORMDE KERK TE OOLTGENSPLAAT

HET HAVENTJE VAN OOLTGENSPLAAT

was het voor de groote stoombooten ondoenlijk, vlak aan den wal te komen, vooral natuurlijk bij laag water. De pasagiers en goederen werden dan midden in het Volkerak afgezet op een klein bootje, wat vooral in den winter bij zwaar weer zijn eigenaardige moeilijkheden meebracht. In 1909 is aan dezen toestand een einde gekomen en kreeg Ooltgensplaat den grooten aanlegsteiger, terwijl ook een prachtige toegangsweg uit het dorp naar dien steiger door het Rijk werd aangelegd. Ooltgensplaat werd hierdoor een belangrijk punt in het verkeer langs en om de eilanden. Helaas is, door groote verzandingen bij den aanlegsteiger en in de rivier, alle verkeer over De Plaat thans stopgezet. ☞ Aan zijn strategische ligging dankte Ooltgensplaat ook zijn forten. In 1600 al waren er een schans en twee redoutes, en in 1792 is er een batterij aangelegd (van waar uit de Franschen zijn verdreven, en zó

voorstellen, dat de ras-echte geheel kan vergeten!

Fraai bloeiende Vetplanten

MESEMBRIANTHEMUM BLANDUM

DITMAAL een geheel ander type van Vetplant, in vorm en kleur van bloem en blad sterk afwijkend van de vroeger besproken soorten. Geen schermen, bezet met kleine bloemen; geen witberijpte bladeren. Mesemb. blandum heeft heldergroene, rolronde vlezige blaadjes en bloeit in den zomer met groote, straalvormige bloemen, die wel 5 cm in doorsnede kunnen meten. De naam Middagbloem (letterlijke vertaling van Mesembrianthemum) doet zoo'n bloem alle eer aan: tegen twaalf uur openen zich de bloem-

blaadjes wijd en na twee uur sluit de bloem zich weer langzaam om aan het einde van den middag, al schijnt de zon ook nóg zoo stralend, niets meer te toonen dan een goed dichtgevouwen knop. De variëteit roseum heeft felrose bloemen. Verbazend gemakkelijk groeit de plant en is een sieraad, 's zomers ingegraven in den rotstuin, 's winters tusschen de andere Succulenten in kas, serre of huiskamer. Ook zeer kleine (maar natuurlijk sterke) stekken zijn al bloeibaar: dezen zomer droeg zoo'n hummel van geen 15 cm hoog welgeteld vier helder-rose bloemen tegelijk, die in grootte noch kleur onderdeden voor die van oudere planten. Natuurlijk is het welbekende systeem „'s zomers buiten" ook op deze plantengroep van toepassing. In tegenstelling met vele witberijpte of behaarde mede-Vetplanten kan Mesemb. roseum wel wat regen verdragen; te veel schaadt natuurlijk ook hier. Echter is het een sterk plantje, en er bestaat dan ook geen enkele reden voor om het niet

DE MOLENDIJK TE OOLTGENSPLAAT

Foto v. Tubergen

MESEMBRIANTHEMUM BLANDUM VAR. ROSEUM

heerlijk den geheelen zomer door buiten in den tuin te hebben, ingegraven op een zonnig plekje of wel met nog andere planten in potten ergens veilig neergezet. Aardig is het ook, de ontwikkeling van de knoppen gade te slaan, die in het begin niets anders dan een dof-bruinen knobbel tusschen de bladeren vormen. Eerst op het allerlaatst scheurt het beschuttende bruine vlies door en komt de heldere tint van de bloemblaadjes voor den dag. Zoo'n bloem, die zich aan de plant opent en sluit na den middag, kan weken lang mooi blijven. Mesembrianthemum blandum roseum is een mooie hangplant, maar ook opgebonden voldoet hij uitstekend. Gewone goede vetplanten-grond en — tijdens den bloei — ruimschoots water is vrijwel het eenige noodige. Daarbij zouden wij dan nog kunnen noemen: een buitenkuur gedurende den zomer, een lichte, koele standplaats en matig water in de wintermaanden. Heel gemakkelijk kunnen er stekken van genomen worden, die op hun beurt weer spoedig bloem dragen. En alleen al omdat het zoo'n gemakkelijke, dankbare plant is, verdient Mesembrianthemum blandum een ruimere bekendheid!

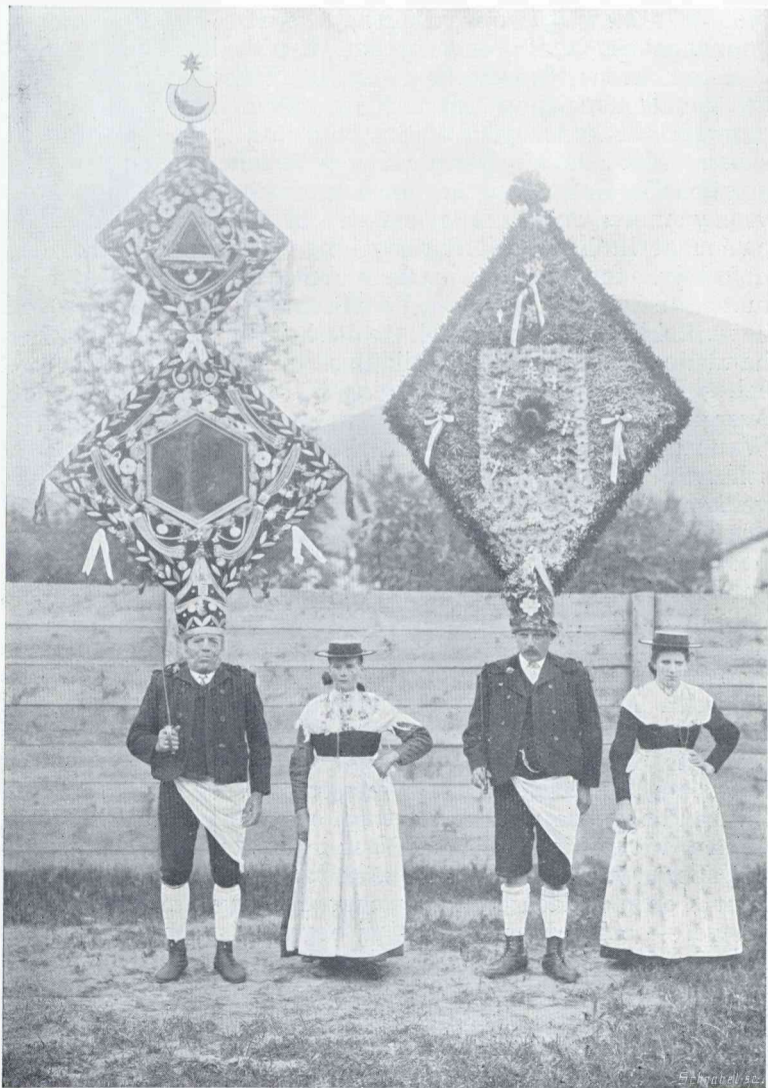
L. S.

VAN BRUIDS-KRONEN EN KROON-BRUIDEN

DOOR D. J. VAN DER VEN

ONDER den hoofd-tooi waarmede de boerenvrouw van het Europeesche platteland zich siert, is de Schwarzwalders Schapel of Schäpel naar vorm, gebruik en cultuurhistorische beteekenis, wel mede het merkwaardigst. De naam, dien we over een groot deel van Zuid-Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland als „Schäpple" verbreid vinden, maar op de Oost-Friesche eilanden als „Zeppel" overgenomen zien, staat mogelijk in verband met het Fransche chapel en het Latijnsche capellus, doch hij dient dan reeds van vóór de 13e eeuw te dateeren, daar toen al het woord chapeau meer en meer ingang vond. Voor den zeer hoogen ouderdom van het schäpel-dragen der jonkvrouwen getuigt o.a. de beschrijving van Rüdiger's herberg in het Nibelungenlied: „Sie truogen uf ihr houbeten von golde lichtiu bant (daz waren schapel riche), daz in ir schoene Har zervuorten nicht die winde". Sommige etymologen leiden den naam „scha-

pel" rechtstreeks af uit het „remanere in capillaribus" der maagden in tegenstelling met het ter kerke gaan der vrouwen, die naar het woord van den apostel Paulus (1 Kor. 11, v. 5—13) slechts met gedekten hoofde de godsdienstoefeningen mochten bijwonen. Uit deze kerkelijke verordening, waaraan bijzonder streng de hand werd gehouden, ontstond de gewoonte ook buiten het godshuis zich als getrouwde vrouw met kap of muts te vertoonen en zoo heeft de kerk internationaal een grooten conserveerenden invloed uitgeoefend op het bewaard blijven van den vrouwelijken hoofdtooi als dikwijls een laatste herinnering aan vroegere volksdracht. Ook in ons land zien we in Friesland en Drente nog menige vrouw haar dagelijksche bezigheden verrichten „in 't bloote oorieser", terwijl in Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland nog heel wat hulletjes en op Schouwen, Goeree-Flakkee en de Overmaasche eilanden vele floddermutsen met gouden kurkertrekkers worden gedragen door vrouwen, die voor het overige geheel „op z'n burgers" in stad gaan winkelen. Waar het ontstaan van andere volkskleederdracht-stukken dikwijls niet valt na te speuren, daar zien wij de pompeuse bruidskroon van het Schwarzwa'd, Hessen en van sommige dorpen in Neder-Saksen zich ontwikkelen uit den maagdenkrans, welke ook thans nog in verschillende dorpen bij kerkgang en processie wordt gedragen, waarnaar in het Badensche Hausach „Schäpple Sonntag" genoemd is. Uit de bescheiden witte maagdenkransjes, die de meisjes van Renchtal nog dragen en uit de reeds wat omvangrijker, witte Schäpe van Ober-Franken, die mij sterk herinneren aan de Bergen-op-Zoomsche bloemetjesmuts, gelijk de Poolse „Bamberka's" met onze Meierijsche Poffermutsen veel overeenkomst hebben, heeft boersche pronkzucht de pompeuse bruidskronen gemaakt, waarmede de bruiden van Sankt Georgen in het Zwartewoud, de Bückeburgerinnen in Hessen, en die van Scheessel in het Hannoveraansche land op hun hoofden balanceeren. Deze kronen bestaan uit een met zijde omwonden draadwerk, waarop een profusie aangebracht is van bonte kunstbloemetjes, snoeren gekleurde glaspereels, goudpapier knipsels, koralen, namaak-vruchten en fel glinsterende spiegelgiltjes. Zoo ontstaan de meestal stijve tulbandvormige of als een overdadig-gevulde bloemkorf uitstaande

SPIEGELPERCHTEN UIT SALZBURG

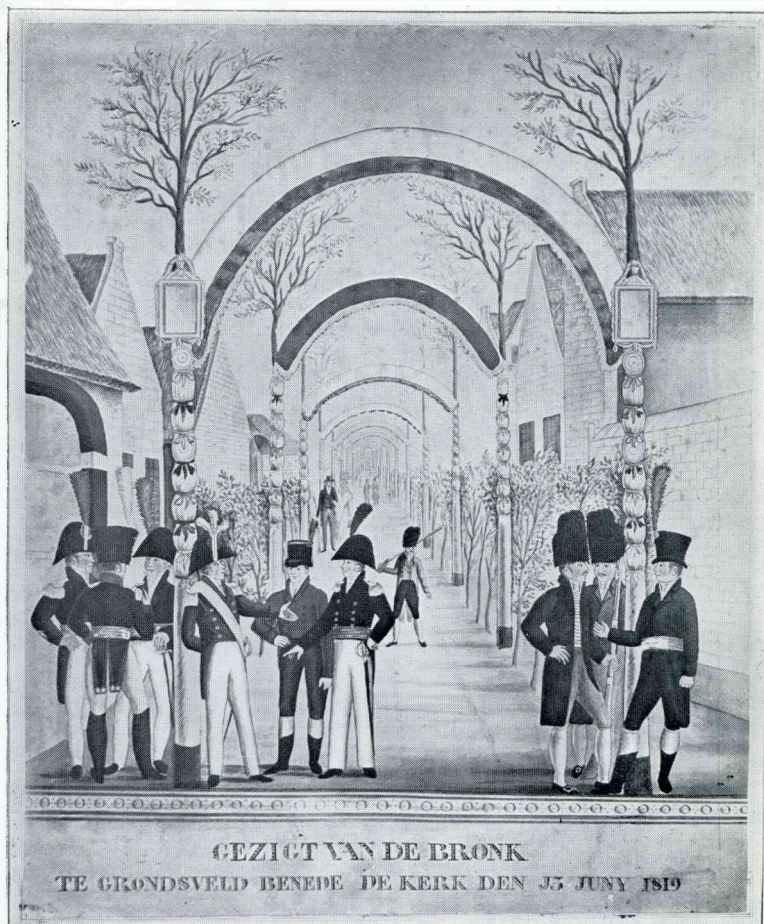

SCHWARZWALDER MEISJE MET BRUIDSKROON EN BRUIDSGORDEL

met godsdienstige opvattingen, waaraan de Mariadienst onmiskenbaar ten grondslag ligt. Een weduwe mocht geen gesloten krans dragen, wat een symbolischen zin had, en een gevallen meisje moest in Tirol met den strooien schandekroon ter kerke gaan of een puntvormig hoedje dragen, zooals we reeds uit Neitharts von Reuentals liederen vernemen. ¶ Geen wonder dan ook, dat het opzetten van de vrouwenmuts en het afleggen der bruidskroon zich internationaal in het bruiloftsritueel heeft gehandhaafd en dat het bijv. ten onzent in de oud-Hindelooper ceremoniën met „de Poale” en de „Foarflechter”, de Sendoak” en het „Lokkesnoer” duidelijk te herkennen is. ¶ Vele dezer handelingen wijzen op inwijdings- en opnemingsceremonieel, gelijk heel de bruiloftsviering te beschouwen is als een overgang van den maagdelijken in den echtelijken staat. Wanneer we dan ook in Deutsche bruidskronen naast glaszerven vele glinsterende spiegeltjes zien, dan mogen wij veilig aannemen, dat deze niet louter „opschik” zijn, maar dat men in hun aanwezigheid ook een middel waardeert om booze geesten te verdrijven. Want meer dan men vermoedt, speelt ook ten onzent de spiegel thans nog een rol in daemonen- en onheilaflower. Het sterkste voorbeeld van het aanbrengen der spiegels ter beveiliging van de dragers geven wel de Spiegelperchten, die dansend van hoeve tot hoeven rondgaan in de dalen van Pon- en Pingau en er de blijde mare van lente’s terugkeer verkonden. Zij dragen op hun hoofden ruit-vormige stellingen, waarop een groot aantal zilveren voorwerpen: kettingen, broches, horloges, messen en scheermessen, alles blinkend opgepoetst, decoratief zijn opgehangen rond een zes- en driehoekigen spiegel. Waar in deze lenteomgangingen ook sporen van dooden-cultus te herkennen zijn, gaan onwillekeurig onze gedachten terug naar de groote rol, welke de spiegel — ook in ons land — bij begrafenisgebruiken speelt. Daar het spiegelbeeld bij vele volkeren gelijk wordt gesteld aan de ziel, gelooft men, dat de ziel der levenden wordt losgemaakt van het lichaam, zoodra dit door den spiegel wordt weerkaatst. De doode zou dan de ziel in het graf kunnen medenemen. In Friesland bedekt men nog altijd in menige boerenwoning den spiegel om een spoedig tweede sterfgeval in het gezin te verhoeden, op het eiland Schouwen is men bang, dat de op-

bruidskronen, die den trots uitmaken van zoo menige boerenfamilie en als kostbare erfstukken van geslacht op geslacht overgaan. ¶ Men bewaarde haar tusschen laven- del en kamfer in de ouderwet- sche commo- des als een kleino- od, als „die flit- rende Krone, ge- wünsch- t von den Bräuten des Dorfes”. Dat in vele dor- pen de bruidskroon op de pasto- rie werd be- waard, wijst weer op den nauwen sa- me n h a n g van het dra- gen der maagden- en bruidskroon

waartsvliegende ziel van den doode den spiegel zal bederven en elders weer denkt men, dat de duivel, wanneer hij zijn beeltenis weerspiegeld ziet, daarvan zelf zóó schrikt, dat hij hals over kop wegvlu- cht. En dat op de vlucht jagen van de in de duivelspersonificatie gesynthetiseerde heidensche dae- monen, hoopt de bruid door het in haar bruidskroon dragen van spiegeltjes te bereiken. Daarom ook wordt nog altijd te Losser de met roosjes en groen gekranste bruidskoe, die een week lang op stal staat onder de „schrienplanken” (het geschaafde doodkistenhout), getooid met een spiegeltje tusschen de hoorns. ¶ Een buitengewoon interessante schakel tusschen de officieele kerkelijke religie en officieuse volksreligie mocht ik in 1927 te Gronsveld bij Maastricht constateeren. Daar ontdekte ik in de pastorie een drietal prenten van zeldzaam groote folkloristische waarde, die, niet gesigneerd, als producten van de echte onpersoonlijke volkskunst mochten worden aanvaard. ¶ De nasporingen, welke Jhr. E. van Nispen tot Sevenaer op mijn verzoek instelde, brachten aan het licht, dat een 83-jarige weduwe een soortgelijke prent bezat, welke in 1819 geteekend was door een zekere juffrouw Lebens, een tante van haar overleden man. Op deze prent nu zien wij de dorpsstraat met hooge en lage bronkmeien versierd in afwachting van het trekken der Sacramentsprocessie. De Meiboom, die eens algemeen door de Meigilden in den voorzomertijd door de velden werd gedragen of gereden, gelijk dit thans nog altijd op den tweeden Zaterdag na Paschen te Noordbeek geschiedt met den slechts oppervlakkig gekerstenden Sinte Brigidaboom, werd natuurlijk uit de later gekerstende veld-omgangingen verbannen. Maar als „bronkmei” heeft hij zich tot op den jongsten dag alom in de Zuid-Limburgsche dorpen naast de bronk-paaltjes met hun roodwitte processievaantjes weten te handhaven. De groote stammen op onze plaat zijn omwonden met witte lakens, welke door kleurige linten zijn samengebonden, terwijl mooie spiegels de hoofdversiering uitmaakten. De heer pastoor Chr. Oliviers heeft mij in 1927 verteld, dat het soms heel moeilijk was om het benodigde aantal spiegels te krijgen en dat voor de Gronsvelder „Groote Bronk” zelfs uit Maastricht pracht-exemplaren werden geleend. Later zijn die spiegels langzamerhand vervangen door met heiligentafereelen beschilderde glazen, maar hier bewaren teekeningen de herinnering aan een synkretisme, dat we ook ten opzichte van de spiegelblanke bruidskronen over heel Europa kunnen aanwijzen, en dat vooral in Scandinavische huwelijksgebruiken is te herkennen. ¶ In Zweden, waar in kerspels-exclusivisme de kerkedracht zeer

GEZICHT VAN DE BRONK
TE GRONSVELD BENEDE DE KERK DEN 3 JUNY 1819

DORPSSTRAAT TE GRONSVELD MET BRONKMEIEN

streng werd gehandhaafd en men door alle tijden trouw is gebleven aan het eens gestelde voorschrift: „goed gekleed in het Huis des Heeren te verschijnen”, werden in de sacristieën van vele witte kerkjes in het bloeiende land van Dalarna de zilveren bruidskronen bewaard, welke de hoofdtooi waren van ieder bruidje, dat daardoor tot „kroonbruid” werd verheven.

☞ De Scandinavische bruidskronen verschillen uiterlijk zeer van de Schwarzwalders Schäpel, die laten zien, wat boersche wansmaak vernietigen kan in de adoptatie van hooger cultuurgoed. Want de bruidskroon — ook wanneer zij van onedel metaal is gemaakt, met papieren bloemetjes en bonte glaspereels is gesierd — heeft toch dezelfde trekken behouden, welke wij bewonderen in de byzantijsche keizerinnenkronen van den Oost-Romeinschen tijd.

☞ Waar op het eiland Bornholm in een vrouwengraf uit den tijd der volksverhuizing een hoofdkrans van 38 glaspereels is gevonden en juist ook in het Slavische Zuiden de bruidskroon een zeer groote rol heeft gespeeld, daar is het vermoeden geopperd, dat de Byzantijsche hof-kunst op de ontwikkeling van de volkskunst in het algemeen en op die van de boerendracht in het bijzonder een zeer veelzijdigen en diepgaanden invloed heeft uitgeoefend. ☞ De cultuurhistorische weg, welke de bruidskroon in maatschappelijk steeds lager kringen brengt, van het Byzantijsche keizershof naar de eenvoudige boerenhoeve of de schamele visschershut! Ook op het Nederlandsche platteland verschoof de bruidskroon omstreeks het midden der 18e eeuw uit de regenten-milieus naar de boersche bruiden, die ze op haar „vliegende haren” als een symbool van kuisheid droegen, het langst nog op de Oost-Friesche eilanden Föhr en Sylt. Eenzelfde verplaatsing valt ook voor de Nedersaksische „schapel” te constateeren, die oorspronkelijk hoofdtooi was van adellijke bruiden, daarna in de stad uitsluitend door patriciërsdochteren mocht worden gedragen. In Lüneburg bijv., waar in de 15e eeuw de bruidskroon nog onbekend was, ontbrandde omstreeks het eind der 16e eeuw een strijd tusschen de dochteren Eva's, wie harer gerechtigd was den met parelen bestikten bruidskrans te dragen. De Raad besliste dat dit het uitsluitend voorrecht was van de dochters der „Sülfmeister”, welke in plaats van zich „under der Cronen” te laten trouwen dit mochten doen met een: „zimlichen Perl Crantz”. En dit sieraad effende de baan voor onze hedendaagsche myrthe en oranjebloesemkransjes, terwijl de kroon, zooals het heet: „abgethan und vorpotten”, aanvaard werd door de boerenbevolking der heide, die haar naar eigen smaak „mooi maakte” met glaspereels en bonte charivari, dat men uit Hamburg betrok, waar een algemeen bekende zaak was, gedreven door een zekere Cordes, in den volksmond vermaard was als „Perlcordes”. ☞ Wanneer wij bedenken, dat in Roemenië het huwelijksceremonieel nog geheel het karakter van een kroning draagt en dat ook volgens den Griekschen ritus bij de voltrekking de kroon een groote rol speelt, dan zouden wij geneigd zijn hierin een hedendaagsche reflex te herkennen der antieke bruiloften, die op hun beurt een aardsche weergave waren van de heilige bruiloft van Zeus en Hera, welke iedere lente als het theogamisch volksfeest werd gevierd. Een gelijke zin mag dan mogelijk ten grondslag liggen aan het ook in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg bij de gildefeestviering nog in zwang zijnde gebruik, dat de schutterskoning — hij die den vogel heeft geschoten — zich een koningin tot ééndagsbruid kiest. De magische kracht van hem, die het symbool der vruchtbaarheid — in vegetatieven vorm de Meikrans, in animale gedaante de vogel, later verworpen tot ijzeren ringstekers-ring en houten schietstangvogel — heeft

verworven, en daardoor op een hooger plan als „Koning” der gemeenschap wordt verheven, is des te sterker door zijn verbintenis met een Koningin, een Meigravin, een Meiliefste. Koningschap en bruijgomsstaat versterken wederzijds de magische energie, welke er van het alom geeerde gilde-paar uitstraalt. ☞ En zoo verbaast de folklorist zich niet, wanneer hij in Limburg en den Gelderschen Achterhoek bij het vogelschieten koningsbruidjes ontmoet, die als te Lichtenvoorde, koperen kroontjes dragen en in hun driedaagsche kermisglorie de hulde van heel de gemeente in ontvangst hebben te nemen. De gekroonde bruid en vooral de gekroonde prinses, al is zij dan ook maar een ééndags schutters- of kermisprinses, draagt dan haar kroon als een symbool van de goddelijke macht, die in haar geïncarneerd is en die haar magisch naderbrengen tot de fantastische kindervoorstellingen der gekroonde feeën onzer sprookjes. En zoowaar vinden we in menige Scandinavische bruidskroon tusschen het zilveren loover drie vrouwenfiguren uitgebeeld, welke de drie zusters van het Lot, Ainbet, Wilbet en Worbet als schikgodinnen voor den geest roepen en die naast de booze-geesten werende spiegeltjes, hun zegen schenken aan zoo menig onder haar „kroonlast” gebukt gaand bruidje.

VAN BRUIDSKRONEN EN KROONBRUIDEN. MEISJE UIT BÜCKEBURG IN BRUIDSTOOI

het bijzonder met insecten en lagere dieren, heeft men zeer merkwaardige proeven gedaan door hen, tijdelijk en zeer geleidelijk, bloot te stellen aan bijzonder lage temperaturen, gelijk die verkregen kunnen worden in het bekende cryogeen-laboratorium te Leiden. Het resultaat was verrassend: vele dieren bleken bestand te zijn tegen zeer lage temperaturen, mits deze maar zeer geleidelijk worden op- en afgevoerd. Daarbij verrichtten de onderzoekers natuurlijk verscheidene waarnemingen, die in dit verband minder ter zake zijn. In de natuur komen groote schommelingen niet voor en geschiedt alles meer langs geleidelijken weg. Bovendien helpen de dieren en planten mee om niet blootgesteld te worden aan gevaarlijk lage temperaturen. Om maar eens een paar voorbeelden te noemen: de kikvorschen en de watersalamanders in onze stille slooten kruipen in het najaar uit hun koud element en gaan zich verbergen in vrij diepe gaten in den grond of onder allerlei voorwerpen, die hen tegen koude en wind beschermen. In mijn tuin, welke aan twee kanten door water

In Januari buiten

DOOR R. VAN EECKE

DE kortste dag is achter den rug; de dagen gaan lengen, doch volgens een oud Hollandsch spreekwoord gaat de winter dan strengen. Nu kunnen wij in ons klein waterlandje, dicht bij de zee, niet dikwijls spreken van een echten winter met veel sneeuw en ijs. Wij worden meer gezegend met regen en wind. Doch dit is waar, dat in de laatste jaren de grootste koude eerst einde Januari begint om dan hinderlijk lang te duren en het voorjaar gedeeltelijk te bederven en uit te stellen. Hoe het nu ook gesteld is met echte of onechte winters; telkenjare komt er eene periode, die wij winter plegen te noemen, in welke periode wij dicht bij de zon zijn, maar minder directe licht- en warmtestralen van haar ontvangen. Een lagere temperatuur is hiervan het gevolg en die lagere temperatuur veroorzaakt rust. De natuur schijnt te slapen. De bladerlooze boom is schijnbaar dood; vele dieren houden hun winterslaap. Zelfs de mensch, die zich niet voldoende tegen de koude kan beveiligen, wordt ten slotte slaperig en dommelt in. Voor hem is dit een gevaarlijk moment, omdat, wanneer de temperatuur maar laag genoeg is ten slotte ook het hart den dienst gaat weigeren. Een lichaamsdeel, dat bevrozen gaat, wordt geheel gevoelloos. Met dieren, in

omgeven is en vooral in een keldergat, dat met een regenafvoerbuys in verbinding staat, kan ik den geheelen winter door trage, in winterslaap, verkeerende kikvorschen en salamanders vinden. De omgeving moet steeds meer of minder vochtig zijn. In mijn kelder hangen in het late najaar duizenden muggen en onder eenige oude dakpannen bij een der vier groote schoorsteenen zijn steeds eenige kniezende vlemuisjes aanwezig. De dieren zoeken dus zelf dekking. De planten doen eigenlijk het zelfde, doch zij zijn niet zoo beweeglijk. Er zijn er, die al die deelen, die te vervangen zijn, en die voor het voortbestaan van het individu gevaarlijk zouden kunnen zijn, in het najaar van zich afschudden. De andere deelen zijn door de natuur beschermd; de stammen door de schors en de wortels door de steeds warmere aarde. Er zijn er ook, die de soort in stand houden door de kleinst mogelijke gestalte aan te nemen. De moederplanten sterven in het najaar geheel af, doch de zaden blijven in leven. Deze worden door afgevalven bladeren gedekt of worden door wind, water en dieren vervoerd naar veiliger plaatsen, waar zij in het voorjaar ontkiemen en weer volkomen op de moederplant gelijkende exemplaren opleveren. De natuur is wonderbaar mooi en

VORARLBERG MET HET MONTAFONER TAL. GASCHURN IN MONTAFON

HET BRANDNERDAL

toch ook wreed, want niettegenstaande alle voorzorgen, gaan vele individuen te gronde. Het gaat bij haar ook niet zoo zeer om het individu als wel om de soort. Deze moet zich ontwikkelen en zich vervolmaken in de beste en sterkste individuen, die in den meest gunstigen toestand verkeerden. De strijd tegen de natuurkrachten is zwaar, maar des te zwaarder nog de strijd tegen de natuurlijke vijanden. Gaat maar eens na, hoe de schuchtere, kleine en teere veldmuis moet scharrelen om des winters een voorraadje te hebben, waarvan het kan leven en daarbij moet het er bovenal op passen om niet een prooi te worden van den sterken, scherpzienden buizerd, den sperwer of den torenvalk overdag en van de uilen en wezels des nachts. Daarom is het muisje een en al spanning, elke seconde gereed om snel weg te schieten, steeds dekking zoekend onder gras of takjes, in kleine greppels of achter oneffenheden van den bodem. Daarom is zijn pelsje ook dat eigenaardig bruingrijs, dat nimmer opvalt. Wanneer er sneeuw ligt, vertoont het diertje zich niet en peuzelt van zijn voorraad. Maar er zijn ook vele dieren, die zelfs wanneer er dikke sneeuw ligt er op uit moeten om te fourageren en dan zouden hunne zomersche kleuren al zeer in het oog vallend zijn. De speurende oogen hunner vijanden zouden hen reeds op verren afstand ontdekken. De natuur leert een harde les en die eenmaal geleerde les wordt niet vergeten, zelfs al is er geen sprake van sneeuw. In de maand Januari is bij ons het hermelijntje spierwit op het puntje van den staart na, dat pikzwart blijft, Des zomers is de sluwe, slanke, sluipende roover op de rugzijde mooi bruin en op de buikzijde wit of geelachtig wit. In ons land is het witte kleed bij de heerschende slappe winters niet zoo effectief, doch des te effectiever is het voor die zoogdieren en vogels, die in Noordelijker streken en in gebergten leven, waar om zoo te zeggen gedurende den winter de sneeuw niet van den vloer is. In het Schotsche bergland is de berghaas des zomers grijs, des winters spierwit; het sneeuwhoen en de sneeuwuil in de Alpen zijn des zomers bruin en gevlekt, des winters spierwit en zoo zijn er meer. Nu zijn de winterkledingen der bovengenoemde dieren opvallend verschillend van die, welke zij gedurende andere jaargetijden dragen, doch feitelijk dragen alle des winters bij ons voorkomende dieren eene andere en vooral dikkere kleding. Wanneer wij het over de bij ons des winters voorkomende dieren hebben, dan zal een ieder, die zijne oogen buiten den kost geeft, weten, dat er in de vogelwereld nog al eene verandering heeft plaats gegrepen. Vele vogelsoorten zijn den winter ontvlucht en naar warmere streken getrokken, andere zijn uit Noordelijker en Oostelijker oorden naar ons toe gekomen. Deze trek is een der verschijnselen, die wij moeilijk kunnen verklaren, doch die wij kunnen beschouwen als een dier harde lessen, welke moeder natuur gedurende lange tijden geleerd heeft. Een der meest gewone verschijningen in de vogelwereld van het koudere jaargetijde is de gewone bonte kraai, die in het najaar naar ons toe komt om in het voorjaar weer te verdwijnen en op deze wijze de gewone zwarte kraai vervangt.

HET HOSPIZ ST. CHRISTOPH BIJ DEN ARLBERGPAS

Er zijn mensen, die denken, dat de zwarte kraai in den winter bont is, maar dit is onjuist. Het zijn twee geheel verschillende soorten, evenals de roek en het kauwtje. Uit het Noorden en Oosten komen ook tal van kleine eenden, die bij den poelier en bij de jagers Noordsche of Oostersche bouten gencemd worden, w.o. de kuifeend, de tafeleend, de brileend, het nonnetje enz. Groote vluchten wilde ganzen kan men overdag in V-vorm zien overtrekken en des avonds of des nachts hooren snateren. Ook enkele wilde zwanen worden dan hier en daar waargenomen. Andere vogels vagebondeeren in grootere en kleinere kluchten. Wordt het hun te koud, dan trekken zij wat Zuidelijker, blijft het hier dragelijk, dan blijven zij. Alles een kwestie van voldoende voedsel. In elk geval zijn de insecteneters er het slechtst aan toe, want het is in den winter niet zoo eenvoudig om de verborgen larven en poppen op te schommelen in hun schuilhoeken. De zaadeters vinden overal nog wel een graankorreltje of een zaadje. Over het algemeen is de winter een tijdperk, waarin de natuurliefhebber het gemakkelijkst vele dieren kan zien en waarnemen, eensdeels, omdat er minder dekking is, andersdeels omdat de mindere aanwezigheid van voedsel de dieren dichter in de omgeving der menschen brengt. Wie heeft in den winter de kok- of zwartkopmeeuwen niet zien scheren over de stadsgrachten? Wie heeft niet de koolmees, de pimpelmees en zelfs de staartmeesjes bewonderd in de kale heestertakjes in zijn tuin, waarin ook het roodborstje en de merel ijverig bezig zijn? Zelfs de roofvogels kunnen het in Januari te kwaad krijgen en dan gebeurt het, dat de stedeling ergens boven de huizen den sperwer ziet „bidden”, lastiggevalen door allerhande kleinere en grootere vogels. Het meest geniet hij of zij, die in de gelegenheid is in eigen tuin de dieren te helpen in hun dikwijls harden strijd om het bestaan.

VORARLBERG MET HET MONTAFONER TAL

DOOR HENRIETTE BARBE

TOEN ik eens, het was in den laten herfst, van Weenen naar Bazel spoorde, werd ik getroffen door de schoonheid van dat gedeelte van Oostenrijk dat „Vorarlberg” is geheeten. Waren de bergen van Tirol, die wij langs spoorden, grootsch doch naakt en kaal, de bergen van Vorarlberg waren milder van lijn en weliger begroeid. Overal tusschen de kloven en hoog tegen de bergruggen wouden, wouden van dennen, van eiken en beuken en berken. — Dat land zou ik beter willen leeren kennen, dacht ik en het jaar daarop besloten wij om onze zomervacantie in Vorarlberg door te brengen, het Oostenrijksche Alpengebied, dat in het noorden aan de Duitsche, in het westen aan de Zwitsersche grenzen gelegen is. En op een zonnigen dag in Augustus gingen wij op reis. Nu wij die zon voor onzen eersten dag veroverd hadden, meenden wij er voor de heele vacantie

wel beslag op gelegd te hebben, maar helaas begon het in Zwitserland te regenen en in Oostenrijk regende het nog. Om de bergen hing een dichte nevel en door het gordijn van regen was het al verdrongen weiland, wat onze oogen te zien kregen. Nu kan regen prachtig zijn, zooals op de film van Ivens, maar met vacantie in een bergstreek! „Het lijkt wel de Langstraat uit Brabant”, verzuchtte een onzer. Maar daar waren we toch niet voor op reis gegaan! Het regende toen we te Feldkirch uit den trein stapten, het regende toen we ons hotel binnenvluchtten. Maar noch de hotelhouder, noch een der kellers of kamermeisjes begrepen er iets van: eigenlijk regende het nooit om dien tijd van het jaar in hun streek en als dit wel het geval was, dan hield het binnen vier en twintig uur

op. Kortom, de elementen schenen zich vergist te hebben en tevens niet van zins te zijn om al te spoedig op die vergissing terug te komen. Eerst nadat we tweemaal vier en twintig uur hadden doorgebracht met het tikken op den barometer en het koopen van wollen ondergoed en overschoenen, nadat we al de namen van de filmsterren voorkomende in de magazines op de leestafel uit ons hotel uit het hoofd kenden

MONTAFONER KLEEDERDRACHT

en we twaalf uren van het etmaal in de diverse cafés, condito-
reien enz. hadden doorgebracht, had de zon, die ons zoo
smadelijk in den steek had gelaten, de welwillendheid om
tusschen de grauwe wolken door tegen ons te knipoogen, die
grauwe wolken gingen op de vlucht en op den derden dag, ja,
toen was het mooi weer, en welk een mooi weer! Een hemel van
glanzend blauw en daaraan een zon, zóó onschuldig en zóó
stralend, alsof ze nooit in een enkel opzicht te kort geschoten
was. ☼ Nu eerst begonnen wij de streek te zien: het mooie
oude stadje Feldkirch met de gemoedelijke Gasthäuser; de
prachtige wouden die op de naburige heuvelen zijn gelegen en
wat verder weg de grandiose keten van den Rhätikon: het ge-
bergte op de Oostenrijksch-Zwitsersche grens. Dien dag maak-
ten wij een wandeling naar het Saminathal, een nauwe kloof
tusschen beboschte bergen in de buurt van Feldkirch, maar
den volgenden dag gingen wij verder, want ons eigenlijke
doel gold: het Brandner Tal en vooral het Montafoner Tal.
Door het breede Ill-Tal spoorden wij naar Bludenz, daar
stapten we over in den wagen die ons naar Brand zou brengen.
☼ Een auto, zullen de lezers denken. Laat ik bekennen dat
wij ook gedacht hadden dat die wagen een behoorlijke „car”
zou zijn. Maar neen, het was een „car” noch een postkoets,
die ons daar wachtte, maar een tentwagentje, waarvoor echter
twee reusachtige paarden, wier imposante flanken veilige
aankomst schenen

te garandeeren. Nadat eerst alle
koffers waren op-
geladen, begon het
vehikel eenige ste-
vigheid te verkrij-
gen en toen ook
de passagiers naar
binnen geheschen
waren, tot zelfs de-
gene in ons gezels-
schap, die eerst be-
weerd had nooit of
te nimmer in die
kast te willen gaan
zitten, kwam er
evenwicht en ons
wagentje ging er
nu van door. ☼ We
reden eerst door
het mooie bosch
op den Börser-
berg, een dennen-
woud vol donkere
diepten, daarna
ging het hooger
op, voerde de weg
langs rotsige steil-

SABELANTILOPEN, ZEBRA'S EN BLAUWE WILDEBEESTEN ALLE BE-
WONERS VAN ZUID-AFRIKA'S VLAKTEN, LESSCHEN HUN DORST

ten en nauwe kloven, vochtig van bergstroomen, die overal
hun weg vonden en eindelijk bereikten we het Brandner
Tal, nauw en hoog en dat beheerscht wordt door de ma-
jestueuze toppen van de Scesaplana, waarvan de be-
sneeuwde pieken en gletschers afstaken tegen het in-
tense blauw van den fonkelenden hemel. ☼ Wij stapten
uit in het eerste hotel, het hotel Beck, dat geheel uit hout
is opgetrokken. De minst moedige uit ons gezelschap
verklaarde wederom dat niemand haar in die sigarenkist
zou krijgen en gaf een uitvoerig verslag van de diverse
hotelbranden die er de laatste jaren hadden plaats gevon-
den. Maar toen bij navraag bleek dat het andere hotel be-
zet was, waren we wel verplicht om ons leven in gevaar
te brengen. Toch hebben we het best gehad in onze houten
keet; waar de kamers zindelijk, het eten goed, de hotelhouder
en zijn vrouw welwillend waren. ☼ Brand, dat 1050 M. hoog
is gelegen, is het uitgangspunt voor een tocht naar de Lün-
ersee en de bestijging van de Scesaplana. De Lün-
ersee is in één dag te doen, voor de bestijging van de Scesaplana heeft
men twee dagen noodig, maar die bestijging is niet moeilijk.
☼ Men overnacht dan in de Douglashütte aan de Lün-
ersee. Heerlijk is de tocht naar de Lün-
ersee, het smaragdgroene
meer boven in de bergen. Men komt eerst door dennenwou-
den en langs Alpenweiden, dan wordt de weg steiler en moet
men langen tijd stijgen door een rotsig gebied. En eindelijk,
juist op het oogenblik dat men doodop is en tientallen van
keeren heeft verklaard dat men niet meer verder kan, is men

boven, bevindt men zich op een grootsch plateau waarop
een hut staat, de Douglashütte. Het was er een gezellige
boel: overal de nonchalance van vermoeide, maar vroolijke
toeristen, voor wier hongerige magen de waard en zijn helpers
nimmer genoeg vleesch en brood en bier konden aandrigen.
Lang bleven we echter niet in die rumoerige houten eetzaal,
we wilden naar buiten, genieten van de natuur. O, de rust
van den zomermiddag in het hooggebergte! Een uitgestrekt
plateau omgeven door rotsen waar de flarden sneeuw tus-
schen de naaldfijne pieken hangen, boven ons het stralende
hemelblauw en beneden in de diepte, groen en roerloos, de
ijsklare waterspiegel van de Lün-
ersee. IJl en koel is de lucht,
hier en daar in de kristallijne zuiverheid het geklingel van
een schapeklok of de roep van een herder en verder niets
dan de stilte. ☼ Dagen hadden we hier kunnen blijven,
maar voor het vallen van den avond moesten we helaas
weer naar beneden. ☼ Enkele dagen later gingen wij naar het
Montafoner Tal, wederom over Schruns, maar ditmaal niet
met een tentwagen, doch met een locaaltreintje, want het
Montafoner Tal is in het bezit van een spoor. Is het Brandner
Tal nauw en woest, breed en liefelijk is het Montafoner Tal
met zijn bebouwde velden en vriendelijke dorpen. Dit dal
heeft een speciaal karakter. In tegenstelling met de be-
woners uit de andere dalen, die blond zijn, zijn de bewo-
ners hier don-
ker en hebben zij
een aardige klee-
derdracht be-
waard. De be-
volking was dan
ook oorspron-
kelijk Rhäto-Ro-
maansch en veel
namen hebben nog
een Romaanschen
inslag, bijv.: Fa-
nafreida — Itali-
aansch: fontana
fredda — koude
bron. Montiola,
kleine berg enz.,
enz. Ook wijkt de
huizenbouw af
van het gewone
type dat men in
de Alpen aantreft:
het is niet enkel
houtbouw, die men
hier vindt. De on-
derbouw is meest-
al van zware steen,
de machtige deu-
ren hebben trappen en boven de portiek vindt men een
kleurig relief met een godsdienstige voorstelling. Ook de
sobere kerkjes met de lenige torens, gekroond door fijne
koepels, vertoonen veel gelijkenis met die uit het Engadin
en Noord-Italië. ☼ Het Montafoner Tal heeft door zijn
ligging een uitstekend klimaat, bijna altijd schijnt er de
zon, ook in den winter, en van nevel schijnt er weinig sprake
te zijn. ☼ Het zijn wederom de toppen van de machtige
Rhätikon, die het Zuidelijk gedeelte van het dal beheer-
schen en waar zich de Sulzfluh en de Silvretta-groep bevinden.
☼ Het Montafoner Tal is rijk aan aardige, bloeiende dorpen,
maar het mooiste daarvan is wel het 660 M. hooggelegen
Schruns. Neen, dat gezellige plaatsje met z'n aartsvader-
lijke hotels, z'n mooie winkels en al het levendige gedoe dat
bijv. bij een badplaats hoort, hadden we hier niet verwacht.
Het doet even aan Chamonix denken, maar het is landelijker
en niet zoo snobbish. ☼ We hadden er spoedig een goed hotel,
een van die prettige hotels, zooals men ze in Oostenrijk overal
vindt: de eetzaal, de leeszaal, de slaapkamers met houten
lambrizeeringen, oude Tiroler meubelen en gezellige gebloom-
de gordijnen voor de lage vensters; een omgeving die zich
geheel bij het landschap en ook bij de aspiraties van toeristen
aanpast, die vóór alles eenvoud, gemoedelijkheid en rust
zoeken. ☼ In Schruns geen dancings en geen speelzalen,
maar wel knusse cafés met een Wiener Weinstube en hotel-
tuinen waarin men 's avonds onder het schijnsel van lampions
zit te eten.

(Slot op bladz. 17)